

СЕКЦІЯ 4

НОВІТНІ ТРЕНДИ ТА ГЛОБАЛЬНІ ВИКЛИКИ У РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

SECTION 4

«THE NEWEST TRENDS AND GLOBAL CHALLENGES OF THE DEVELOPMENT OF INTERNATIONAL LAW»

УДК 341

Баран А. В.

*доцент кафедри міжнародного права
та міграційної політики*

Західноукраїнський національний університет

ПРИНЦИП «NON BIS IN IDEM» У ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Non bis in idem (лат.) – принцип юридичної відповідальності, який означає, що особа не може бути притягнута до юридичної відповідальності двічі за одне й те саме правопорушення. Даний принцип сягає своїм корінням ще античних часів. Відомий мислитель Демосфен стверджував, що закон не дозволяє судити одну й ту саму людину двічі з одного приводу. Принцип був закріплений також і у *Corpus Juris Civilis* Юстиніана.

Зазвичай принцип «*Non bis in idem*» застосовувався у внутрішньо-державному кримінальному праві. Проте, на сьогодні він закріплений і в багатьох міжнародно-правових актах та є одним із найважливіших принципів міжнародного права. Зокрема, міститься в:

- Міжнародному пакті про громадянські та політичні права (1966 р.) (п. 7 ст. 14) [1];

- Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (1950 р.) (ст. 4 Протоколу №7) [2];

- *Європейській конвенції про міжнародну дійсність кримінальних вироків* (1970 р.) (ст. 53-57) [3];

- Статуті Міжнародного кримінального суду (ст. 20) [4];

- Хартії Європейського Союзу про основні права (2000 р.) (ст. 50) [5] та ін.

На сьогодні, найбільш дієвим та ефективним механізмом застосування принципу «Non bis in idem» є тлумачення норм Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. Європейським судом з прав людини у своїх рішеннях.

Практика ЄСПЛ вказує на міжгалузеву природу норм ст. 4 Протоколу №7, зокрема, даний принцип використовується, як правило, у кримінальному провадженні та провадженні щодо адміністративних правопорушень.

При цьому, визначаючи сферу дії ст. 4 Протоколу № 7, слід керуватися трьома критеріями, т.зв. «критеріями Енгеля», які повинні бути враховані при визначенні того, було чи не було у справі висунуте «кримінальне обвинувачення».

Першим критерієм є правова кваліфікація правопорушення відповідно до норм національного права, другим – сам характер правопорушення, а третім – ступінь суворості покарання, яке може бути застосоване до особи, яка вчинила дане правопорушення.

Другий і третій критерії є альтернативними і не повинні обов'язково застосовуватися у сукупності. Це однак не виключає застосування кумулятивного підходу, коли окремий аналіз кожного критерію не дозволяє зробити однозначний висновок про існування кримінального обвинувачення [6].

Стаття 4 Протоколу № 7 Конвенції визначає три ключові компоненти принципу «Non bis in idem»:

- 1) обидва судові розгляди є кримінальними за своєю природою;
- 2) предметом обох розглядів є одне й те ж правопорушення;

Принцип «Non bis in idem» забороняє кримінальне переслідування за «один і той ж злочин». У справі Сергій Золотухін проти Росії (Sergey Zolotukhin v. Russia) Європейський Суд визнав, що в минулому застосовував різні підходи, роблячи акцент як на ідентичності фактів, незалежно від їх правового характеру («одна і та ж поведінка», *idem factum* («той самий факт»), Градінгер проти Австрії (Gradinger v. Austria), § 55), на юридичній кваліфікації, згідно з якою одні і ті ж факти могли дати початок різним правопорушенням («ідеальна сукупність правопорушень»), Олівейра проти Швейцарії (Oliveira v. Switzerland), §§ 25-29), так і на наявності «суттєвих елементів складу», загальних для обох злочинів (Франц Фішер проти Австралії (Franz Fischer v. Austria)).

- 3) має місце дублювання судових розглядів.

Дане положення має на меті запобігти повторному кримінальному провадженню після винесення «остаточного» рішення по справі. Відповідно до пояснювальної доповіді до Протоколу № 7, який, в свою чергу, містить посилання на Європейську конвенцію про міжнародну дійсність кримінальних вироків, рішення є остаточним, якщо воно набуло чинності *res judicata* (Принцип неприпустимості повторного розгляду розглянутої справи – законне рішення суду, яке вступило в силу є обов'язковим і не підлягає перегляду). Справа вважається такою, коли судові рішення не може бути змінене, тобто

коли сторони вичерпали всі засоби судового захисту, або закінчився термін позовної давності для їх застосування і сторони ними не скористалися (Сергій Золотухін (Sergey Zolotukhin v. Russia)).

Винятки з принципу «Non bis in idem» передбачено у статті 4 Протоколу № 7, де проводиться чітке розмежування між повторним кримінальним переслідуванням або судовим розглядом, що заборонено першим пунктом розглянутої Статті, і відновленням судового розгляду при нововиявлених обставинах, які передбачені в її другому пункті.

Пункт 2 статті 4 Протоколу № 7 прямо передбачає можливість того, що фізична особа може бути піддана кримінальному переслідуванню за тими ж пунктами звинувачення відповідно до внутрішнього законодавством, якщо справа відновлена в результаті появи нових доказів або виявлення істотних порушень в ході попереднього розгляду.

Яскравими прикладами цього є такі справи ЄСПЛ : Нікітін проти росії (Nikitin v. Russia)), Братягін проти росії (Bratyakin v. Russia), Ксерай проти Албанії (Xheraj v. Albania), Савінський проти України (Savinskiy v. Ukraine) та ін [7].

Аналіз та дослідження правових позицій ЄСПЛ на сьогодні є надзвичайно актуальними, передусім, для збагачення досвіду вітчизняної судової практики, адже дана міжнародна інстанція є найуспішнішою моделлю захисту прав людини та авангардною формою міжнародного юридичного процесу за всі роки його існування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Міжнародний Пакт про громадянські і політичні права: Міжнародний документ від 16.12.1966 року.* URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_043
2. *Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Міжнародний документ від 11 листопада 1950 року.* URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004
3. *Європейська конвенція про міжнародну дійсність кримінальних вироків: Міжнародний документ від 26.07.74.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_341/conv#Text
4. *Статут Міжнародного кримінального суду: Міжнародний документ від 17.07.1998.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text
5. *Хартія Європейського Союзу про основні права: міжнародний документ від 07.12.2000.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_524#Text
6. Дроздов О. *Non bis in idem – європейський орієнтир для забезпечення сталості та єдності судової практики Верховним Судом (за матеріалами практики Європейського суду з прав людини).* *Право України.* 2017. № 6. С.110-132.
7. *Посібник зі статті 4 Протоколу № 7 до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод.* Рада Європи, 2017, 20 с. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_4_Protocol_7_UKR.pdf